

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

**O analiză a puterii în România din
perspectiva lui Antonio Gramsci și
Michel Foucault**

Coordonator Științific

Prof. Univ. Dr. Andrei Țăranu

Doctorand:

Rareș-Dimitrie Rădoiu

Rezumat

Introducere

Analizele clasice privind puterea în societățile contemporane se concentrează preponderent asupra formelor ei vizibile, adică asupra legilor, partidelor sau instituțiilor statului. O astfel de abordare ratează însă tocmai mecanismele subtile prin care dominația este reprodusă în viața de zi cu zi. În spațiul public contemporan, pârgھیile coerciției directe sunt înlocuite tot mai mult de tehnologii sofisticate de producere a consimțământului și de practici de disciplinare socială care nu mai au nevoie de constrângere fizică pentru a fi eficiente.

Pornind de la această observație, teza de față își propune să mute accentul analitic dinspre formele instituționale către zona în care puterea funcționează prin discurs și prin tehnici de guvernare. Pentru a face acest lucru, lucrarea îi articulează pe Antonio Gramsci și pe Michel Foucault, doi gânditori care de obicei sunt utilizați separat și ai căror aparate conceptuale sunt adesea considerate incompatibile.

Teza centrală a lucrării este aceea că discursul public nu doar descrie realitatea, ci o construiește. Cu alte cuvinte, macrostructurile discursive nu sunt o oglindă pasivă a societății, ci modelează relațiile de putere și se cristalizează material sub forma relațiilor de clasă. Limbajul prin care se vorbește despre economie, despre bugetari sau despre austeritate nu este un simplu mod de a descrie lumea, ci este chiar instrumentul prin care lumea aceea capătă o anumită formă.

Obiectivul cercetării constă în decriptarea mecanismelor prin care puterea este produsă, reprodusă în România contemporană prin intermediul discursului mediatic. Perioada de analiză este intervalul 2023-2025, ales pentru că reprezintă, în termeni gramscieni, un moment de criză organică suprapus peste o intensificare a guvernamentalității în sens foucauldian. Este un interval marcat de presiuni bugetare, de greve sectoriale și de reconfigurări politice, deci un moment în care tensiunile structurale ale societății devin vizibile și pot fi observate la nivelul producției discursive.

Cercetarea este ghidată de trei întrebări fundamentale. Prima vizează modul în care teoriile lui Gramsci și Foucault pot fi instrumentate sinergic pentru a analiza fiziologia relațiilor de putere din societate. A doua vizează modul în care discursul mediatic modelează configurația relațiilor de putere. A treia vizează impactul concret al macrostructurilor discursive asupra nivelului

micro, urmărind cum acestea influențează modul în care indivizii acționează și se definesc pe sine în interiorul societății.

Structura lucrării

Teza este structurată în șase capitole, dintre care patru consacrate construcției cadrului teoretico-metodologic și două dedicate analizei empirice.

Capitolul I, Introducere, prezintă contextul general al cercetării, stadiul actual al cunoașterii, problema și întrebările de cercetare, metodologia, structura lucrării și contribuția originală a acesteia. Acest capitol fixează cadrul general al investigației și justifică alegerea unei perspective hibride asupra puterii.

Capitolul al II-lea, Hegemonia – de la Gramsci la o înțelegere contemporană, este dedicat integral lui Antonio Gramsci. Capitolul urmărește sursele conceptului de hegemonie de la grecii antici, prin Lenin și Croce, până la rafinarea sa în Caietele din închisoare. Sunt apoi tratate, pe rând, relația dintre Gramsci și moștenirea marxistă, conceptul gramscian de ideologie și aparatul central al hegemoniei, cu trimeri la concepte conexe precum blocul istoric, statul integral, intelectualul organic, societatea civilă, simțul comun și revoluția pasivă. Ultima secțiune a capitolului discută strategia războiului de manevră versus războiul de poziție, precum și problema contra-hegemoniei. Gramsci oferă astfel uneltele pentru a analiza puterea la nivel strategic, adică la nivelul mare al societății.

Capitolul al III-lea, Michel Foucault – despre putere, este dedicat aparatului conceptual foucauldian. Sunt prezentate succesiv conceptele de guvernamentalitate, guvernamentalitate (neo)liberală, tehnologii ale sinelui, metoda genealogică și arheologică, conceptul de discurs, relația dintre discurs și putere, relația dintre cunoaștere și putere și conceptul de regim de adevăr. Foucault arată că puterea modernă nu mai funcționează doar de sus în jos, prin forță, ci circulă orizontal prin rețele fine care disciplinează corpurile și modelează mințile. Constrângerea externă devine astfel autodisciplină internalizată, iar individul ajunge să se supravegheze singur.

Capitolul al IV-lea, Gramsci și Foucault – spre o abordare comună, este nucleul teoretic al lucrării. Acest capitol propune o articulație funcțională a celor doi autori, nu o fuziune care ar dilua specificitatea fiecărui aparat conceptual. Articulația este inspirată de contribuțiile lui Mark Olssen, Jonathan Joseph, Michael Ekers și Alex Loftus. În această diviziune, Gramsci servește pentru nivelul macro și explică cine deține puterea și de ce, iar Foucault servește pentru nivelul micro și explică modul concret în care puterea este implementată în viața de zi cu zi.

Tot aici sunt detaliate compatibilitățile dintre Analiza Critică de Discurs și utilizarea sinergică a celor doi autori, perspectiva propusă de Norman Fairclough, relația dintre analiza critică de discurs și hegemonie, influența lui Foucault asupra abordării lui Siegfried Jäger și etapele concrete ale analizei critice de discurs.

Capitolul al V-lea, Analiza relațiilor de putere din perspectiva lui Gramsci și Foucault – Studiu de caz, deschide partea empirică a tezei. Acest capitol prezintă rezolvarea tensiunilor Gramsci-Foucault în plan analitic, expune detaliat abordarea metodologică, justifică alegerea celor patru platforme media (Digi24, Adevărul, Libertatea și Știrile ProTV) și clarifică funcția specifică pe care fiecare o îndeplinește în arhitectura discursului dominant. Digi24 este analizat ca legitimator tehnocratic al deciziilor politice prin apelul la experți. Adevărul este investigat ca ancoră a hegemoniei în valorile tradiționale și în sensibilitățile conservatoare. Libertatea funcționează ca studiu de caz pentru limitele libertății de exprimare, mai ales după preluarea sa de către Ringier. Știrile ProTV este interpretat ca instanță supremă a depolitizării, prin transformarea problemelor structurale în drame individuale sau în fatalități. Capitolul detaliază apoi cele trei niveluri ale analizei, adică micro-analiza textului propriu-zis, meso-analiza practicii discursive și macro-analiza practicii sociale, și expune indicatorii concreți urmăriți la fiecare nivel. Ulterior, este aplicat acest cadru pe trei studii de caz selectate strategic. Primul este momentul fiscal, centrat pe pachetele de austeritate din 2024-2025, cunoscute generic sub denumirile de „Ordonanța Trenuleț” și Legea Bugetului. Acest moment vizează modul în care austeritatea este naturalizată prin discursul expertizei sub imperiul doctrinei TINA. Al doilea este momentul disciplinar, declanșat de greva profesorilor din primăvara anului 2023. Acest moment permite analiza puterii pastorale și a retoricii vocației ca instrumente subtile de exploatare a muncii intelectuale. Al treilea este momentul biopolitic, generat de scandalul „Azilelor Groazei” izbucnit în iulie 2023. Acest moment investighează modul în care statul gestionează populația excedentară și negociază granițele responsabilității între instituții și individ. Fiecare studiu de caz activează un alt mecanism al puterii și permite observarea unei dimensiuni distincte a hegemoniei guvernamentalității.

Capitolul final reia, pe rând, cele trei întrebări de cercetare și formulează răspunsuri sintetice. La prima întrebare, privind utilizarea conjugată a celor doi autori, concluzia este că Gramsci oferă cadrul strategic indispensabil pentru înțelegerea mizei profunde a puterii, prin conceptele de bloc istoric, stat integral și intelectual organic, în timp ce Foucault furnizează instrumentarul tactic necesar operaționalizării acestuia prin conceptele de guvernamentalitate, biopolitică și regim de adevăr. La a doua întrebare, privind modul în care discursul media modelează relațiile

de putere, concluzia este că mass-media funcționează ca aparat hegemonic activ prin două mecanisme principale, anume construirea unor categorii antagonice (bugetari contra privați, asistați social contra contribuabili) și naturalizarea inegalității prin adoptarea limbajului economic ca singurul adevăr posibil. La a treia întrebare, privind impactul asupra subiectului, concluzia este că discursul hegemonic produce subiectul neoliberal ideal, un individ atomizat care își interiorizează propria precaritate ca pe o vină personală.

Rezultatele cercetării

La nivelul micro-analizei, cercetarea identifică trei mecanisme lingvistice prin care relațiile de putere inegale sunt naturalizate. Primul mecanism este nominalizarea, văzută nu ca o simplă variație stilistică, ci ca o operațiune ideologică de reificare prin care procesele dinamice sunt transformate în entități statice. Termenii dominanți în descrierea crizei fiscale nu sunt verbe care indică acțiunea guvernamentală directă, precum „guvernul taie” sau „coaliția a decis”, ci substantive abstracte derivate din aceste acțiuni. Decizia guvernului de a tăia salariile devine ajustare fiscală, iar lipsa de finanțare devine deficit bugetar. Spre exemplu, articolul publicat de Digi24 la 4 februarie 2025, intitulat „Guvernul nu ține cont de realitățile socio-economice...”, deși pare critic, validează limbajul tehnocrat prin nominalizări strategice precum „creștere economică de 2,5%” și „deficit bugetar de 7,04% din PIB”. Prin acest procedeu, deciziile umane, prin definiție contingente și contestabile, sunt metamorfozate în stări de fapt imuabile.

Al doilea mecanism este folosirea metaforelor biologice, prin care economia este descrisă ca un corp bolnav care trebuie vindecat. Apar formulări precum însănătoșirea finanțelor, asanarea sistemului sau statul obez. În această logică, austeritatea devine o intervenție chirurgicală necesară, iar expertul economic se transformă în medic. Cetățeanul devine pacientul pasiv care trebuie să suporte durerea. Cine refuză austeritatea nu mai apare ca un cetățean care își apără drepturile, ci ca un pacient irațional care refuză tratamentul. Această încadrare semantică delegitimează din start orice rezistență rațională la măsurile fiscale.

Al treilea mecanism este diviziunea lexicală între sectorul privat și sectorul public, care funcționează ca instrument activ de stratificare socială. Sectorul privat este valorizat prin sintagme precum motor al economiei, mediul de afaceri, investitorii sau cei care produc plusvaloare. Sectorul public este stigmatizat prin termeni precum bugetari, aparat stufos, sinecure sau cheltuieli nesustenabile. Cazul cel mai elocvent este transformarea termenului bugetar într-o etichetă peiorativă. Profesorul, medicul sau funcționarul nu mai sunt definiți prin

natura muncii prestate, ci doar prin sursa venitului, prezentată ca o povară pentru contribuabilul privat. Această strategie de divide et impera servește la ocultarea conflictului real dintre capital și muncă, redirecționând frustrarea socială către o luptă orizontală între diverse categorii de salariați.

Un al patrulea palier al micro-analizei, modalitatea, evidențiază dominanța absolută a modalității deontice în declarațiile politice referitoare la măsurile fiscale. Corpusul abundă în construcții precum „nu mai putem continua așa”, „este o urgență națională”, „trebuie să luăm măsuri” sau „singura soluție responsabilă”. Prin utilizarea acestor mărci ale necesității absolute, o opțiune politică contestabilă este transformată într-un adevăr obiectiv incontestabil, ceea ce contribuie decisiv la instaurarea unui regim de adevăr în sens foucauldian.

Cazul grevei profesorilor evidențiază o dimensiune specifică, aceea a puterii pastorale. Discursul oficial folosește constant termenul vocație pentru a încadra activitatea didactică. Atunci când decidenții politici afirmă că profesoratul este o misiune, nu o meserie, ei nu fac un compliment, ci aplică o tehnologie de disciplinare. Vocația plasează munca într-un registru spiritual, pre-modern și extra-economic și anulează revendicările materiale. Profesorii răspund prin sintagme precum nu suntem asistați social, încercând să se extragă din această încadrare. Totuși, prin chiar formularea negației, ei validează indirect stigmatul atașat termenului asistat social, ceea ce arată cât de adânc a pătruns simțul comun neoliberal. Lupta lor lexicală reușește doar parțial să destabilizeze ierarhia morală neoliberală pe care o contestă. Răspunsul politic la grevă urmează scenariul clasic al unei revoluții pasive gramsciene, prin acordarea de concesiuni imediate (creșteri salariale parțiale, prime) și refuzul garantării unei grile salariale prin lege pe termen lung.

Cazul „Azilelor Groazei” aduce în prim-plan dimensiunea biopolitică a puterii contemporane. Analiza articolelor publicate de Libertatea și Digi24 evidențiază un procedeu pe care Norman Fairclough îl numește supra-lexicalizare (over-wording), adică aglomerarea bruscă de termeni sinonimici, grafici și violenți. Realitatea descoperită nu mai poate fi conținută în tiparele lingvistice administrative obișnuite. În logica unei raționalități strict economice, bătrânii și persoanele cu dizabilități nu mai sunt văzuți ca cetățeni cu drepturi, ci ca o povară bugetară.

La nivelul meso-analizei, cercetarea documentează rolul instituțional al mass-mediei ca aparat hegemonic. Cazul preluării Libertatea de către trustul Ringier și conflictul deschis din toamna anului 2023 ilustrează mecanismele cenzurii corporatiste în capitalismul târziu. Atunci când narațiunea jurnalistică intră în coliziune cu interesele finanțatorilor, libertatea editorială se dovedește o ficțiune juridică, ușor de anulat de imperativele capitalului. Analiza

intertextualității arată cum textele media preiau, absorbă și transformă discursuri provenite din alte surse. O observație tehnică despre deficitul de cont curent poate fi transformată într-un titlu alarmist de tipul „Banca Națională avertizează”, menit să inducă o stare de urgență. Prin această strategie, autoritatea epistemică a expertului este împrumutată pentru a valida o agendă editorială specifică.

La nivelul macro-analizei, cercetarea arată că discursul hegemonic produce o nouă stratificare socială pe baze morale, nu economice. Apar trei categorii. Prima este clasa meritocratică a privatului, formată din antreprenori de sine care interiorizează imperativul neoliberal al auto-disciplinării. A doua este clasa parazită a bugetarilor, care funcționează ca țap ispășitor pentru eșecurile structurale ale sistemului. A treia este clasa excedentară, formată din cei excluși de pe piața muncii și abandonați biopolitic. Această împărțire nu se mai bazează pe raportul față de mijloacele de producție, ci pe utilitatea economică a fiecărui individ. Funcția politică a acestei tripartii este blocarea formării unei voințe colective alternative.

Macro-analiza demonstrează totodată că cazul Azilelor Groazei nu poate fi interpretat ca o simplă disfuncție birocratică, ci dezvăluie structura a ceea ce Gramsci numește statul integral. Asociația privată a lui Ștefan Godei și instituțiile de control precum AJPIS, DGASPC sau Primăria Voluntari formează un bloc hegemonic local în care distincția liberală dintre public și privat dispare. Răspunsul politic la criză urmează scenariul revoluției pasive. Demisiile miniștrilor Marius Budăi și Gabriela Firea sunt prezentate ca gesturi de onoare, dar funcționează ca sacrificii tactice necesare pentru conservarea echilibrului hegemonic. Revenirea ulterioară a Gabrielei Firea în prim-planul politic demonstrează reziliența sistemului și caracterul strict de imagine al sacrificiului, nu structural.

Relevanța teoretică și limite ale cercetării

Lucrarea propune conceptul de hegemonie a guvernamentalității, un model hibrid care surprinde dubla natură a dominării contemporane prin coexistența unei dimensiuni strategice de tip gramscian cu o dimensiune tehnică de tip foucauldian. În ansamblu, traiectoria României este descrisă ca o revoluție pasivă continuă, în care modernizarea nu este rezultatul unei negocieri democratice, ci o inginerie administrativă implementată de sus în jos.

Cercetarea își asumă onest mai multe limite. Prima și cea mai importantă este focalizarea pe producția discursului, nu pe recepție. Analiza arată ce emite puterea, dar nu arată ce face publicul cu aceste mesaje. A doua limită este perioada scurtă de analiză, intervalul 2023-2025, care surprinde doar o hegemonie defensivă în criză. A treia limită este focalizarea pe presa

mainstream, ceea ce lasă în afara analizei rețelele de socializare, unde se formează contra-discursuri pe care studiul nu le poate vedea.

Direcții de cercetare viitoare

Pornind de la limitele și de la relevanța cercetării, se conturează trei direcții de cercetare viitoare. Prima vizează analiza a ceea ce lucrarea numește digitalizare coercitivă, adică sisteme precum e-Factura, sau identitatea digitală, pentru a investiga nașterea unui posibil panoptic digital. A doua direcție este completarea analizei de discurs cu metode calitative precum focus-grupurile sau interviurile, pentru a verifica empiric internalizarea discursului puterii la nivelul cetățeanului. A treia direcție este analiza partidelor anti-sistem și a mișcărilor progresiste, pentru a vedea dacă acestea propun o contra-hegemonie reală sau sunt doar o revoluție pasivă tolerată de sistem.